

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Шерудило А.В., Зінченко О.В.

Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

У статті розглядається проблема науково-дослідницької діяльності студентів педагогічних закладів вищої освіти. Досліджується і обґрунтовується зміст, завдання та етапи науково-дослідницької роботи. Охарактеризовано особливості управління науково-дослідницькою діяльністю. Визначено типові проблеми, що перешкоджають студентам оптимально здійснювати наукову діяльність. Означено прийоми керівництва підготовкою наукової роботи на різних етапах її виконання.

Ключові слова: управління, науково-дослідницька діяльність, майбутні учителі, заклади вищої освіти.

Постановка проблеми. Модернізація освіти в Україні зумовила принципово нові вимоги до цілей, змісту, управління освітньою діяльністю та необхідність якісних змін у діяльності педагогів. Сучасне суспільство потребує педагога, здатного до сприйняття нових ідей, прийняття нестандартних рішень, до активної участі в інноваційних процесах, готового компетентно вирішувати дослідницькі завдання. Професійна діяльність педагога неповноцінна, якщо вона будується тільки як відтворення вже опанованих методів роботи. Така діяльність неповноцінна не тільки тому, що в ній не використовуються об'єктивно існуючі можливості для досягнення більш високих результатів освіти, а й тому, що вона не сприяє розвитку особистості самого вчителя, вихователя. Педагог, що знаходиться в постійному пошуку набагато швидше досягає вищих рівнів педагогічної майстерності, професіоналізму.

Загальновідомо, що основу професійно-педагогічної готовності майбутніх учителів складає психолого-педагогічна підготовка, на зміну й практичну реалізацію якої впливають тенденції та закономірності інноваційного розвитку суспільства. У зв'язку з цим актуальними стають проблеми дослідження питання управління науково-дослідницькою діяльністю майбутніх учителів; розробки засобів, механізмів, технологій формування готовності майбутніх учителів до науково-дослідницької діяльності, що зумовлює необхідність наукового переосмислення суті психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців.

Управління науково-дослідною діяльністю студентів у педагогічних закладах вищої освіти (ЗВО) покликане вирішувати проблему професійного відбору талановитої молоді для поповнення науково-педагогічних кадрів країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз означеної проблеми показав, що існує цілий ряд досліджень з психолого-педагогічних проблем науково-дослідницької діяльності студентів (В. Андреев, Ю. Бабанський, О. Микитюк, О. Семенов, Є. Спіцин і ін.); зі специфіки дослідницької діяльності студентів, форм і видів співпраці викладачів і студентів (Б. Сазонов, Н. Сичкова і ін.); з проблем керівництва та планування наукової роботи (С. Архіпова, В. Буряк, Л. Жарова, Л. Журавська, А. Іванівська, Н. Калашник,

Г. Майборода, П. Підкасистий); з проблем формування дослідницьких умінь (В. Литовченко, С. Балашова); ряд досліджень, що розглядають науково-дослідницьку діяльність студентів як елемент підготовки майбутніх фахівців (І. Іващенко, З. Єсарєва, О. Овакімян, Н. Яковлева та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз стану проблеми в психолого-педагогічній літературі засвідчив, що, незважаючи на існуючі теоретичні дослідження і практичний досвід у галузі управління освітнім процесом, недостатньо вивченим залишається аспект управління науково-дослідницькою діяльністю студентів педагогічних ЗВО в сучасних умовах реформації освіти та інформатизації суспільства.

Мета статті. Охарактеризувати психолого-педагогічні особливості управління науково-дослідницькою діяльністю студентів педагогічних закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Науково-дослідна робота у ЗВО є важливою складовою навчального процесу, базовим елементом освіти й рушійною силою її розвитку [1, с. 554]. Вона розглядається як складова навчально-виховного процесу, яка безпосередньо впливає на зміст і характер діяльності вищої школи, змінює вимоги до рівня підготовки фахівців, творчого їх розвитку, вмінь удосконалювати ті чи інші сфери застосування наукових знань; як галузь інтелектуальної творчої діяльності особистості, ефективний засіб її самореалізації; як умова підготовки науково-педагогічних кадрів, підвищення їхньої наукової кваліфікації, розвитку та поширення наукової культури, новаторства, творчості, а також поновлення інтелектуального потенціалу суспільства [2].

Спільна науково-дослідницька робота викладача й студента є ключовим моментом освітнього процесу й спрямована на поглиблення теоретичних знань, вдосконалення навичок у конкретній галузі діяльності та підготовки ерудованого фахівця, що володіє великим резервом інформації, здатного кваліфіковано вирішувати професійні завдання. Також із цієї спільної діяльності виходить управління і коригування викладачем безпосередньо діяльності студента, його творчого пошуку вирішення проблем. У цьому й полягає ефективність управління науково-дослідницькою діяльністю студентів, ефективність менеджмен-

ту, а сама наукова діяльність повинна описуватися не тільки в кількісних характеристиках, але і в якості й глибини дослідження

Управління науково-дослідною діяльністю студентів педагогічних ЗВО в сучасних умовах визначається нами як цілеспрямована взаємодія суб'єктів управління, що забезпечує формування компетентності студентів у науково-дослідній діяльності й переведення її в більш високий, якісний стан, що відповідає сучасним вимогам, які висуваються перед педагогами.

Процес написання й захисту наукової роботи є важливим етапом освітньо-наукової діяльності студентів вищої школи та необхідним елементом їх фахового становлення. Успішна підготовка курсових, бакалаврських й магістерських робіт – це своєрідні «вузлові точки», що визначають перехід теоретико-практичних знань, умінь і навичок особистості на новий рівень і загальну готовність до майбутнього професійного життя. У практиці навчального процесу закладів вищої освіти досить часто виникають ситуації, коли виконання наукових робіт супроводжується суттєвими труднощами, що можуть спостерігатися не тільки у студентів з низькою успішністю, але й у відмінників. З огляду на це, для оптимізації цього процесу доцільно проаналізувати існуючі проблеми й запропонувати деякі тактичні прийоми керування підготовкою наукової роботи на різних етапах її виконання.

1. *Вибір теми дослідження.* Досить популярною, особливо у випадку курсових робіт, є практика обрання дослідницьких тем зі списку, що пропонується викладачем і може не змінюватися десяти років. Такий підхід, не зважаючи на його простоту й зручність для викладача, є доволі непродуктивним, оскільки не враховує індивідуальні інтереси студентів, змушуючи їх часто діяти за принципом «меншого зла». На нашу думку, при виборі теми майбутньої роботи слід орієнтуватися на сферу наукових інтересів студента. Цей підхід набуває особливої актуальності при написанні бакалаврських і магістерських робіт. Слід провести попередню бесіду з виконавцем дослідження в ході якої необхідно з'ясувати рівень зацікавленості особистості у майбутній діяльності, коло наукових і побутових інтересів, наявність необхідних знань, умінь і навичок. За результатами такого спілкування, педагог може побудувати тактику обрання теми наукової роботи:

1) студент починає розробляти задекларовану тему, оскільки вона відповідає його науковим інтересам, є перспективною і реалістичною з точки зору майбутнього дослідження;

2) тема обирається у контексті заявленої виконавцем проблематики, але коректується викладачем з метою уможливлення її подальшого вивчення (наприклад, студент хоче досліджувати особливості подружньої зради, але це складно здійснити з точки зору формування репрезентативної вибірки, тому можна запропонувати тему «Конфлікти в романтичних стосунках студентського періоду»);

3) сфера інтересів виконавця роботи не може бути занадто широкою (цікавить багато проблем, але важко обрати найбільш актуальну), тому викладач пропонує попередньо опрацювати джерела з кожного напрямку й визначитися з пріоритетами;

4) студент володіє необхідними теоретико-методологічними знаннями й умінями, але не має чіткої сфери інтересів, тому педагог може запропонувати теми робіт, що є цікавими з наукової точки зору, але складними в дослідницькій реалізації;

5) викладач пропонує список достатньо легких для дослідження тем, оскільки студент має недостатню академічну підготовку й нестабільну сферу інтересів.

Звичайно, вище пропонується невичерпний перелік стратегій обрання наукової теми, але означені напрями можна вважати за основні. Також слід враховувати особистісні характеристики виконавця, зокрема, стабільність і розвиток вольової сфери, що визначатиме можливість успішного завершення наукової роботи (студент може виявляти зацікавленість й ентузіазм, але швидко втратить інтерес до роботи). Тому, на етапі вибору дослідницької теми варто звернути увагу на формування мотивації подальшої діяльності. Стимули до написання наукової роботи можуть бути різними й залежати від індивідуальних особливостей студентів: матеріальні (успішне виконання роботи сприятиме отриманню стипендії), пізнавальні (тема відповідає інтересам виконавця), самоствердження («виконую, бо я на це здатен»), зовнішній примус тощо.

Варто також звернути увагу на доцільність поширення практики послідовної розробки студентами єдиної наукової тематики протягом декількох років навчання. Це сприяє поглибленню і детальному дослідженню наукової проблеми, яку розробляє студент, накопиченню досвіду дослідної роботи, підвищенню своєї наукової активності та компетентності з обраної теми.

2. *Складання плану й наукового апарату дослідницької роботи.* У навчальних планах ЗВО перед написанням наукової роботи передбачено такі дисципліни, як «Основи наукових досліджень», «Основи науково-педагогічних досліджень», «Методологія і методи наукових досліджень», тому виконавець дослідження вже має володіти відповідною підготовкою. Проте, навіть відповідальні студенти з високою академічною успішністю можуть відчувати труднощі при складанні наукового апарату, що зумовлено відсутністю практичних навичок. З огляду на це, науковий керівник має приділити особливу увагу цьому етапу роботи, що може включати кілька аспектів:

1) додаткове роз'яснення сутності основних елементів наукового апарату, що має супроводжуватися підкріпленням прикладами готових наукових робіт;

2) своєрідні «тренування», що мають на меті вироблення необхідних навичок: наприклад, керівник пропонує на основі довільної або реальної теми наукової роботи визначити актуальність, об'єкт, предмет, мету, гіпотезу й завдання дослідження;

3) підготовка студентом наукового апарату відповідно обраної дослідницької теми, що корегується й доопрацьовується під керівництвом наукового керівника.

Зазначимо, що за умови достатніх дослідницьких умінь і наявності відповідного досвіду виконавця, можна зосереджуватися лише на третій позиції. Керівник не має відразу пропонувати свої варіанти елементів дослідницького вступу –

необхідно дати можливість студенту продемонструвати свою творчість, а потім її корегувати.

3. *Теоретичний етап дослідження.* Однією з основних проблем цього етапу є відсутність навичок роботи з науковою літературою. Зазвичай, написання теоретичної частини роботи відбувається з орієнтацією на Інтернет, що, на жаль, призводить до поверхового збирання інформації за першими посиланнями пошукових систем. Стратегія «копіювати–вставити», якою часто користуються студенти при написанні теоретичної частини, за своєю суттю, є звичайним плагіатом і нівелює значущість наукової роботи. Для усунення означених проблем, дії наукового керівника мають здійснюватися у напрямі формування спрямованості на глибокий, широкий і послідовний теоретичний аналіз. Зокрема, доцільно запропонувати виконавцю такий алгоритм:

- 1) сформулювати список літератури з обраної теми;
- 2) оглядово проаналізувати кожне джерело з метою визначення повноти висвітлення проблеми актуального дослідження;
- 3) більш глибоко проаналізувати обрану літературу згідно визначеної попередньо значущості для теми роботи, зафіксувати основні поняття й підходи;
- 4) аналіз досліджуваного феномену доцільно здійснювати за схемою: визначення, структура, функції, етапи розвитку, взаємодія з іншими схожими явищами, коротке узагальнення.

Педагог має наголосувати, що необхідно, перш за все, орієнтуватися на академічну літературу – словники, енциклопедії, монографії, фахові періодичні видання, тези профільних конференцій. Для пошуку цих матеріалів з успіхом можна використовувати Інтернет. Водночас, необхідно акцентувати увагу на тому, що користування сайтами типу «referat.ua» можливе лише з метою формування списку джерел, а копіювання інформації з цих ресурсів – суворо заборонено.

Суттєві труднощі викликає формулювання думки безпосередньо в змісті роботи. Для полегшення цього процесу студентів слід ознайомити зі стандартними науковими зворотами й особливостями побудови наукового тексту.

4. *Етап емпіричного дослідження й опису отриманих результатів.* Підготовка до збору емпіричного матеріалу та впровадження експериментальних процедур має здійснюватися студентом у тісній координації з науковим керівником, оскільки некоректні організаційні аспекти (методики, склад вибірки, контакти з адміністрацією дослідницької бази) можуть викликати негативні наслідки для учасників психолого-педагогічних досліджень, особливо дитячого віку. Також важливо впевнитися у компетентності студента щодо методичних аспектів і спілкування з членами вибірки. Педагог має акцентувати

увагу на важливості аналізу отриманих результатів і неприпустимості його фальсифікування.

На етапі аналізу отриманих даних, особливо в студентів гуманітарних напрямів підготовки, може виникати проблема використання методів математичної статистики, що пов'язано з процедурними моментами обчислення потрібних показників. На сьогоднішній день, означені труднощі частково вирішуються використанням комп'ютерних програм, але важливим завданням викладача є допомога студентам в усвідомленні мети й специфіки інтерпретації статистичних методів (кореляції, критеріїв значущості, середніх значень).

Робота з написання емпіричної частини має контролюватися і, у разі потреби, коректуватися керівником. При цьому необхідно досягти належного рівня узагальнення при поясненні таблиць і графіків. Важливим моментом є формулювання загальних висновків, що часто супроводжується суттєвими труднощами в зв'язку з відсутністю відповідного досвіду. У цьому випадку можна запропонувати поетапне написання узагальнюючої частини з поступовою корекцією виявлених недоліків.

5. Важливим аспектом підготовки наукової роботи є її *редагування*, що допомагає дисциплінувати розум, уважність та вольові якості науковця. Керівник має стверджувати необхідність перевірки роботи й навіть, за потреби, наполягати виконувати цю процедуру. Для підвищення ефективності цього етапу студент має бути детально ознайомлений з усіма вимогами до оформлення наукових робіт. Також необхідно провести репетицію підсумкової наукової доповіді з метою виявлення й усунення проблемних моментів.

Висновки і пропозиції. Отже, узагальнимо типові проблеми, що перешкоджають студентам оптимально виконувати наукову діяльність: 1) недостатня мотивація; 2) відсутність сформованого наукового мислення; 3) невміння чітко сформулювати наукову проблему; 4) недостатні навички аналізу теоретичних джерел; 5) низька здатність до теоретичного узагальнення; 6) відсутність умінь статистичного аналізу отриманих даних; 7) схильність до фальсифікування емпіричного матеріалу; 8) проблеми розвитку вольової сфери (нездатність спланувати свою діяльність, ефект «останньої ночі» тощо). Також з боку наукового керівника може спостерігатися відсутність бажання повноцінного управління науковою діяльністю студента, що може бути зумовлено низкою причин: професійним вигоранням, фаховою некомпетентністю, матеріальною незацікавленістю, втому, лінощами.

Дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів окресленої проблеми і не може бути остаточною відповіддю на порушене в ньому питання. Перспективним є визначення педагогічних умов організації науково-дослідної діяльності студентів педагогічних закладів вищої освіти.

Список літератури:

1. Енциклопедія освіти / В.Г. Кремень (голов. ред.). – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Кыверялг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А.А. Кыверялг. – Таллинн: Валгус, 1980. – 334 с.
3. Микитюк О.М. Теорія і практика організації науково-дослідної роботи у вищих закладах освіти України в ХІХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» [Електронний ресурс] / О.М. Микитюк. – К., 2004. – 42 с. – Режим доступу: <http://avtoreferat.net/content/view/9174/52/>.

Шерудило А.В., Зинченко А.В.

Глуховский национальный педагогический университет
имени Александра Довженко

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация

В статье рассматривается проблема научно-исследовательской деятельности студентов педагогических высших учебных заведений. Исследуется и обосновывается содержание, задачи и этапы научно-исследовательской работы. Охарактеризованы особенности управления научно-исследовательской деятельностью. Определены типичные проблемы, препятствующие студентам оптимально осуществлять научную деятельность. Отмечено приемы руководства подготовкой научной работы на различных этапах ее выполнения.

Ключевые слова: управление, научно-исследовательская деятельность, будущие учителя, высшие учебные заведения.

Sherudylo A.V., Zinchenko O.V.

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF MANAGING STUDENTS' SCIENTIFIC-RESEARCH ACTIVITIES IN PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Summary

The article deals with the problem of students' scientific and research activities in pedagogical establishments of higher education. The content, tasks and stages of scientific and research work are explored and substantiated. The peculiarities of managing scientific and research activities are characterized. The typical problems that hinder students to carry out their scientific activities are identified. The methods of managing preparation to scientific work at different stages of its implementation are defined.

Keywords: management, research, future teachers, higher education institutions.